

Suomalaisia näkökulmia intiaanitutkimukseen

Janne Lahti:

Wars for Empire. Apaches, the United States and the Southwest Borderlands. University of Oklahoma Press 2017. 318 s. ISBN 978-0-80615-7429.

Akatemiatutkija Janne Lahti on Yhdysvaltain Lounaisalueen apache-intiaanien historiaan ja kulttuuriin erikoistunut tutkija Helsingin yliopistossa. Monille saattaa tulla yllätyksenä se, että Suomalaisen tutkijan Pohjois-Amerikan intiaaneja käsittelevä teos on julkaistu Yhdysvalloissa. Suomalaisella intiaanitutkimuksella on kuitenkin jo pitkät perinteet. Yhdysvalloissa tutkimuksiaan, sekä kirjoja että artikkeleita, ovat julkaisseet ainakin Sami Lakomäki, Pekka Hämäläinen, Rani-Henrik Andersson ja Reetta Humalajoki. Ihan viime vuosina on Yhdysvalloissa jopa keskusteltu suomalaisen Yhdysvaltain Lännen alueen, ja etenkin alkuperäiskansojen historian tutkimuksen koulukunnan syntymisestä. Vaikka tämä ehkä olisikin hieman liioittelua on totta, että suomalaiset tutkijat ovat menestyneet hyvin ja saaneet myös lukuisia arvostettuja palkintoja. Janne Lahden uusin teos on osa tätä jo vakiintunutta suomalaista Pohjois-Amerikan tutkimuksen perinnettä.

Yhdysvallat kävi apache-intiaaneja vastaan lähes taukoamatonta sotaa 40 vuoden ajan 1800-luvulla. Apachien kuuluisat päälliköt, Geronimo etunenässä, ovat tulleet tutuiksi myös Hollywood elokuvien kautta. Apacheihin ja heidän sodankäyntiinsä on jo yli sadan vuoden ajan liitetty paljon romanttisia piirteitä osin juuri Hollywoodin ansiosta. Heistä on myös kirjoitettu lukuisia kirjoja, niin tutkimuksia kuin populaärejäkin teoksia. Janne Lahti lähtee kirjassaan avaamaan apachien

ja Yhdysvaltain välisiä suhteita toisaalta apachien näkökulmasta, asettaen heidän toimintansa oivallisesti kulttuuriseen, poliittiseen ja historialliseen kontekstiin, mutta samalla myös Yhdysvaltalaisen kulttuurin, politiikan, historian ja tavoitteiden näkökulmasta. Hän ikään kuin asettaa kaksi täysin toisistaan poikkeavaa maailmankuvaa samalle lähtöviivalle ja pyrkii ymmärtämään kummankin osapuolen tavoitteita heidän omista lähtökohdistaan.

Lahti esittää kirjassaan uudenlaisia arvioita siitä, miksi Yhdysvallat joutui yhteen historiansa pitkäkestoisimmista sodista intiaanikansaa vastaan, joka ei suurimmillaankaan ollut kuin noin 10 000 henkeä, ja siitäkin vain noin 2 000 oli taistelukuntoisia miehiä. Silti Yhdysvaltain armeija kärsi suuriakin tappioita ja sai apachet lopullisesti antautumaan vasta vuonna 1886. Tässä viimeisessäkin kampanjassa lähes parituhatta sotilasta jahtasi pientä Geronimon johtamaa ryhmää. Lahti lähtee etsimään vastausta tähän kysymykseen kulttuurin näkökulmasta. Yhdysvaltain Lounasalue oli ollut apacheille koti jo satoja vuosia, se oli heidän kotimaansa, johon heidät sitoi paitsi elinkeinot, myös uskonnolliset tavat, kertomukset ja historia. Nämä kokemukset tekivät heistä sen keitä he olivat. Kun Yhdysvallat alkoi laajentua heidän mailleensa, he olivat valmiita puolustamaan kotimaataan ja elämäntapansa viimeiseen saakka. Apachet olivat myös jo vuosisatoja taistelleet sekä espanjalaisia, meksikolaisia että muita intiaaneja vastaan, joten heidän kulttuurinsa oli hyvin keskittynyt sotimisen ja sotataitojen ympärille. Kaiken lisäksi he tunsivat alueensa läpikotaisin ja osasivat hyödyntää tätä tietoa oivallisesti sodankäynnissään.

Lahti osoittaa vakuuttavasti myös sen, miten Yhdysvaltain armeija oli valmistautumaton ja kykenemätön suoriutumaan taistelutehtävistä pieniä ja taitavia apache-ryhmiä vastaan. Sotilaat olivat usein koulutattomia, armeijan huoltoketjut eivät toimineet ja kankea hierarkia vaikeutti operaatioita. Siinä missä armeija osoitti sopeutumattomuutensa ja jäykkyytensä, apachet olivat sen vastakohta. He käyttivät maastoa taitavasti hyväkseen, olivat nopeita, taistelivat pienissä ryhmissä ja olivat joustavia. Lahti tuo myös mielenkiintoisesti esille sen, miten apache-miehet koulutettiin jo pienestä pitäen sotimiseen. Monet tuon ajan valkoiset kirjoittajat, niin sotilaat kuin siviilitkin pitivät apachien fyysisiä kykyjä eräänlaisina rotuominaisuuksina verraten heitä jopa eläimiin. Myös myöhemmin sekä tutkimuskirjallisuus että populaarikulttuuri on luonut myytin apacheista jopa yliluonnollisen taitavina sotilaina. Tällä on ehkä haluttu perustella sitä, miksi Yhdysvaltain armeija ei pärjännyt pienelle ryhmälle intiaaneja. Piti ”luoda” vihollinen, jolla oli jopa vähän ”yliluonnollisia” kykyjä. Miten muuten olisi ollut selitettävissä, että ylivoimainen armeija ja valkoinen mies ei pärjännyt sotantereella.

Wars For Empire vahvistaa käsityksen apachien kyvystä sotia, mutta korostaa sitä, miten apachet systemaattisesti kouluttivat miehistään jo lapsesta alkaen ”sotimisen huippu-urheilijoita”. Valkoisille tarkkailijoille lähes ylluonnollisena näyttänyt sotataito oli kovan harjoituksen ja apachien kulttuurin tuote. Tämä on yksi kirjan merkittävimpiä anteja. Toisaalta vaikka Lahti tuo hyvin esille apachien sotilaskulttuurin fyysiset ilmenemismuodot, kuten yksilötason kestävyden, atleettisuuden sekä ryhmätason ”sissitaktiikan” ja johtamisrakenteet, olisin ehkä kaivannut vielä syvällisempää kosketuspintaa apachien uskontoon, rituaaleihin ja yhteisön rakenteisiin. Lahti olisi voinut avata enemmän sitä, miten sota näkyi seremonioissa, tai vaikkapa miten sukulaisuussuhteet näkyivät johtamisessa tai sota- ja ryöstöretkien suunnittelussa.

Lahti huomauttaa, että apachet olivat hyvin hajainen ryhmittyä, eivätkä läheskään kaikki apachet suhtautuneet samoin Yhdysvaltoihin tai valkoiisiin. Tämä on tärkeä huomio, sillä aivan viime aikoihin asti tutkijat ovat pääsääntöisesti käsitelleet intiaanikansoja yhteinäisinä kokonaisuuksina, jotka toimivat ja ajattelevat aina samoin. Tämän virhekäsityksen ymmärtämiseksi intiaanien kulttuurien tuntemus on erittäin tärkeää, ja se on myös yksi tärkeimpiä anteja tässä tutkimuksessa. Apachet esitetään tässä kirjassa järjestäytyneinä täysivaltaisina toimijoina, joilla on omat tavoitteensa siinä missä Yhdysvalloillakin.

Yhdysvallat sen sijaan oli alueella uusi tulokas. Yhdysvaltain läntinen ekspansio oli 1800-luvun alussa alkaen nopeaa, mutta Lounaisalueen karut aavikot osoittautuivat jo pelkästään luonnonolojen puolesta haastaviksi. Kun apachet vielä pitivät aluetta hallussaan, oli Yhdysvaltain hallitus ongelman edessä. Vaikka valkoiset päätyivät välillä jopa tilanteeseen, jossa perimmäinen tavoite oli hävittää apachet sukupuuttoon, ei keinoja tavoitteen saavuttamiseksi tahtonut löytyä. Armeija ei onnistunut kukistamaan heitä. Lahti löytää syyksi ainakin osin sen, että siinä missä apachet kuuluivat maisemaan ja puolustivat kotimaataan, olivat sotilaat siellä vieraita ja usein myös vastoin tahtoaan. Yhdysvaltain armeija ei osannut sopeutua sen paremmin luonnoloihin kuin apachien sodankäytitaktiikkaankaan.

Kirjassaan Lahti pohtii noita kulttuurisia arvoja, niiden eroja ja merkityksiä varsin oivaltavalla tavalla tuoden ihan uudenlaisen näkökulman Lounaisalueen pitkiin sotiin. Teoreettisesti Lahti asettaa tutkimuksensa myös laajempaan rajaseutuun (*borderlands*), imperiumeja (*empire*), ja sotilaskulttuureja mutta toisaalta myös dekolonisaatiota käsitteleviin tutkimustraditioihin.

Wars for Empire on oivaltava, syvälinen teos, joka tuo uudenlaisen näkökulman apachien ja Yhdysvaltojen suhteisiin, mutta kirjan menetelmiä tullaan varmasti jatkossa soveltamaan myös muihin tilanteisiin, missä kolonialismin alkuperäiskansojen edut ja tavoitteet ovat

johtaneet konflikteihin. Kirja sopii hyvin suomalaisen intiaanitutkimuksen ja Pohjois-Amerikan tutkimuksen nyt jo pitkiin perinteisiin.

Rani-Henrik Andersson, dosentti
Helsingin yliopiston Tutkijakollegium